

Dergimiz

Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı'nca Taranmaktadır.

KONYA CAMİ VE MESCİTLERİNDEKİ MAHFİLLER*

Dr. Mustafa ÇETİNASLAN

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

ÖZET

Konya camilerindeki mahfilleri konu alan bu çalışmada, 1220-1950 tarihleri arasında Konya şehir merkezinde inşa edilmiş cami ve mescitlerde yer alan, farklı işlevlere uygun olarak tasarlanmış mahfil uygulamaları ele alınmıştır. Konya camilerinde yer alan mahfiller, "Hünkâr ve Bey Mahfilleri", "Müezzin Mahfilleri", "İkinci Kat Olarak Yapılan Mahfiller" ve "Harim İçerisinde İki Katlı Olarak Yapılan Mahfiller" olmak üzere, dört alt başlık altında tasnif edilmiştir.

Çalışma kapsamında her grubun genel özellikleri verilmiş ardından grubu oluşturan alt gruplar ele alınmıştır. Her grup içerisinde ele alınan örneklerden öne çıkan birisi tanıtılmış, diğerleri isimleri verilerek yetinilmiştir. Değerlendirme başlığı altında; Konya camilerindeki mahfillerin malzeme-teknik, cami içerisindeki konum ve süsleme gibi genel özellikleri belirlenerek, Anadolu ölçeğinde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda; Konya camilerindeki mahfillerin, Anadolu mimarlığı ve sanat tarihi açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmış ve mahfiller üzerine ilk kez bir tipoloji denemesi gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konya, Cami, Mahfil, Mimari, Süsleme

ABSTRACT

The Mahfils In The Mosques and Mesjids of Konya

In this study which goes about the Mahfils in Konya mosque, it has been examined the samples of Mahfils which were designed for different functions in mosques and mesjids built in Konya centrum in 1220-1950. The Mahfils in Konya mosques were classified in four parts as "Hünkâr and Bey Mahfils", "Mahfils of Muezzin", "Mahfils with two levels" and "Mahfils with two levels in Harim". Within the context of the study the general characteristics of each group have been given and then the subdivisions creating the main group have been defined. One of the important examples in each group has been introduced and the rest were only mentioned by names. Under the title of assesment the general characteristics of the Mahfils in Konya mosques as material-tecnic, location in the mosque and decoration have been defined and then a general assesment has bee made with respect to Anatolia.

Finally, it has been tried to be determined the importance of the Mahfils in Konya mosques in regard of Anatolian Arcitecture and History of Art and a typology has been achieved about the Mahfils for the first time.

Key Words: Konya, Mosque, Mahfil, Architecture, Decoration

* Bu makale, Prof. Dr. Remzi Duran'ın danışmanlığında hazırlanan ve 2005 yılında S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulan "Konya Camilerinde Mahfiller" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma, BAP Koordinatörlüğü tarafından yüksek lisans tez projesi olarak desteklenmiştir (2003/206 nolu proje). Desteğinden dolayı, Selçuk Üniversitesi BAP Koordinatörlüğüne teşekkür ederim.

GİRİŞ:

Konya camilerinde yer alan özel kullanım amaçlı alanların bir örnekleme-si-ni yapmayı ve bu alanların özelliklerinin belirlenmesini amaçlayan bu çalış-ma-da, 1220 ile 1950 tarihleri arasında Konya şehir merkezinde inşa edilmiş cami ve mescitler incelenmiş; bu cami ve mescitlerden, mahfilî özgün halde bulunan yirmi altısı kataloga alınmıştır. Makalede, yapılan tipoloji esas alınarak tek tek örnekler üzerinden hareket etmek yerine, örneklerin genel bir değerlendirme içerisinde verilmesi tercih edilmiştir.

Mahfilleri konu alan çalışmalarda, mahfiller türlerine göre ya da tek yapı ölçeğinde ele alınırken¹, bu çalışmada belirli bir alandaki farklı mahfil grupları-nın tamamı ele alınmış ve yeni bir tipoloji denemesi yapılmıştır.

Özellikle küçük ölçekli cami ve mescitlerdeki genellikle ahşap malzemeden yapılan mahfiller, cami ve mescitlerin iç donatı elemanları içerisinde kolayca değişim geçirebilen birimlerin başında gelmektedir. İhtiyaca göre genişletilen, sökülüp yeniden yapılan, tamamen ortadan kaldırılabilen ya da sonradan ilave edilebilen mahfiller, hem kuruluş açısından hem de süsleme programları açı-sından harim içerisindeki mihrap, minber ve vaaz kürsüleri ile birlikte en önemli bölümler arasındadır. Bu sebeple mimarlık ve sanat tarihinin zengin birikiminin ortaya konulabilmesi için bu birimlerin tespiti, belgelenmesi ve korunması bü-yük önem taşımaktadır.

1. MAHFİL TERİMİ, MAHFİLLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ:

“Mahfil” terimi sanat tarihinde çok sık kullanılmakla beraber, yeterince in-celenmiş ve içerdiği sembolik anlamlar tam olarak ortaya konulabilmiş değildir. Mahfillerin ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve ifade ettiği sembolik anlamlar, henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır.

“*Toplanılacak yer, toplantı yeri*” anlamına gelen mahfil terimi², cami harimi içerisinde özel konuma sahip alanlar olup, etrafı parmaklıkla çevrilmiş yahut yerden yüksek olarak yapılmış bölümlere verilen genel bir isimdir³. Sanat tari-hinde cami hacmi içerisinde farklı işlevlere uygun olarak biçimlendirilmiş bey-hünkâr, müezzin ve kadınlar mahfilî olmak üzere üç çeşit mahfilden söz etmek mümkündür⁴.

¹ Sudalı, Muzaffer, *Hünkâr Mahfilleri*, İstanbul, 1958; Önge, Yılmaz, “*Divriği Ulu Camii'nin Hünkâr Mahfeli*”, *Önasya*, Sayı: 49, Ankara, 1969, s. 8-9-20; Yetkin, Şerare, “*Bursa Yeşil Camii'nin Hünkâr Mahfelindeki Çiniden Zemin Döşemesi*”, Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya, 1993, s. 97-102; Çam, Nusret, “*Müezzin Mahfilleri ve Gaziantep Camilerinin Ahşap Müezzin Mahfilleri*”, IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi-Bildiriler (23-24 Eylül 1991 İstanbul), Cilt: 1, Ankara, 1995, s. 541-555; Akın, Günkut, “*Edirne Selimiye Camii'ndeki Müezzin Mahfilî Üzerine Düşünce-ler*”, Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1998, s. 27-38.

² Anonim, “Mahfil”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, 1997, s. 1153.

³ Pakalın, M. Zeki, “Mahfil”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul, 1983, s. 382; Sertoğlu, Mithat, “*Hünkâr Mahfilî*”, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul, 1986, s. 157.

⁴ Mevlevihanelerde saz heyetine ayrılmış olan ve genellikle ikinci kattan ortadaki semahaneye açılan bölüme “*mutrip mahfilî*”, semahane çevresinde parmaklıklarla ayrılmış izleyici bölümüne ise → →

Mahfillerin kökenini tespit edebilmek için İslam dininin doğduğu toprakları ve bu topraklarda gelişen dini anlayışı incelemek şarttır. İslam dininin ilk olarak geliştiği Mekke'de, ilk Müslüman topluluğun özel bir ibadet yeri yoktu. Hz. Muhammed, ancak Medine'ye hicretinin ardından burada kerpiçten bir mescit inşa ettirmiştir. İlk zamanlar bu mescide kibleyi gösteren bir işaret -bir çizgi veya taş- ve hutbe okumak üzere üzerine çıkılan bir hurma kütüğü konulmuştu. Böylece mihrap ve zaman içerisinde üç basamaklı hale getirilen minber, cami içerisindeki ilk eklentileri oluşturmuştur. Tamamen işlevsel olarak gerçekleştirilen bu ilavelerle ortaya çıkan ibadet alanı içerisinde mahfile rastlanmaması; mahfilin Peygamber devrinde bir ihtiyaç olarak görülmediğini göstermektedir. Ancak Bilal-i Habeşi'nin ibadet esnasında durduğu yere onun vefatından sonra bir saygı ifadesi olarak mahfil yapılmıştır. İlk zamanlarda ahşaptan sade bir halde olan ve "makberiyeye" adıyla bilinen bu mahfil, daha sonra Kayıtbay tarafından kare planlı ince ve zarif dört direktan bir kaide üzerine tamamı mermer malzemedi yeniden yaptırılmıştır⁵. Bu uygulamadan sonraki ilk müezzin mahfilleri, camide ezan okumak için tasarlanmış yerden hafifçe yükseltilmiş olan sekilerdir. Muaviye'nin Mısır Valisi Mesleme tarafından camide ezan okumaya mahsus olarak yaptırılan sekiler, daha sonraki dönemlerde çok farklı şekillerde yapılacak olan müezzin mahfillerinin öncüleri kabul edilmektedir⁶.

Anadolu'da müezzin mahfilinin bulunduğu en eski camiler, Kastamonu İbni Neccar (1353) ve Kasabaköy Mahmut Bey (1366) camileri gibi ahşap direkli eserlerdir. Osmanlı devrinde özellikle Mimar Sinan tarafından yapılan camilerde müezzin mahfilleri, üst örtüyü taşıyan ayaklardan birine dayalı olarak ve genellikle mihrap aksının sağına gelecek şekilde yapılmaya başlanmış ve bu bir gelenek halini almıştır⁷.

Pek çok araştırmacıya göre ilk hünkâr mahfilleri, halifelere yapılan suikastlar neticesinde doğmuştur. İlk hünkâr mahfilini Hz. Osman'ın (644-656) yaptırdığı yaygın bir görüştür⁸. İbni Haldun, ilk hünkâr mahfilini uygulamasının Muaviye ya da Mervan bin Hakem tarafından yaptırıldığını belirtmektedir⁹. Creswell de İbni Haldun'un görüşünü benimsemektedir¹⁰.

Anadolu Selçuklu devri camilerinde hünkâr mahfilini için özel bir kısmın tasarlanması çok yaygın bir uygulama olmamakla birlikte, Selçuklu devri camile-

→ →

"zūvvar mahfilini" ismi verilmektedir (Anonim, "Mahfil", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt:2, İstanbul, 1997, s. 1153).

⁵ Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı Mustafa Sabri, "Mescid-Nebevi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 29, Ankara, 2004, s. 286.

⁶ Çam, Nusret, *İslamda Sanat Sanatta İslam*, Ankara, 1997, s. 170.

⁷ Tanman, M. Baha, "Mahfil", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 27, Ankara, 2003, s. 333.

⁸ Can, Yılmaz, *İslamın Kutsal Mutsal Mabetleri, Kâbe, Mescidü'l Haram ve Mescidü'n Nebi*, Samsun, 1995, s. 63.

⁹ İbni Haldun, *Mukaddime*, (Çev. Süleyman Uludağ), Cilt: 1, İstanbul, 1982, 678-682.

¹⁰ Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, Volume: I-II, Hacker Art Boks, New York, 1979, s. 42-43.

rinde yedi hünkâr mahfili saptanabilmiştir¹¹. Bu yapılarda mahfilin önemi, ayrı bir galeri asma kat olarak yapılmasıyla, bu bölüme ve bu bölümdeki unsurlara gösterilen özel önemle ve bazı örneklerde de, bu kısma açılan özel bir kapıyla belirlenmektedir¹².

Osmanlı İmparatorluğu döneminde “hünkâr mahfili” veya “mahfil-i hümayun” olarak adlandırılan mahfiller, padişahların cuma ve bayram namazlarını, kandil geceleri yatsı namazlarını buldukları şehirdeki selâtin camilerinden birinde eda etmeleri söz konusu olduğundan genellikle Bursa, Edirne ve İstanbul gibi Osmanlı başkentlerindeki camilerde görülmektedir¹³.

Mescid-i Nebevi’de Peygamber zamanında hünkâr ve müezzin mahfili olmadığı gibi kadınlar için ayrılmış bir bölüm de bulunmamaktaydı. 870 yılında Mekke valisinin, sütunlara ip gerdirerek kadınlara ait yeri erkeklerinkinden ayırması kadınlar mahfili uygulamasının başlangıcı kabul edilmektedir. Bu uygulamayla birlikte camilerde kadınlar mahfilinin ilk örnekleri yapılmaya başlanmıştır. Kudüs’teki Mescid-i Aksa’da, 913 yılında kadınlara mahsus üç maksure (mahfil) bulunduğu kaynaklarda bildirilmektedir¹⁴.

Mahfillerle ilgili üzerinde durulması gereken önemli bir husus da mahfillerin adlandırılması esnasında ortaya çıkan karmaşadır. Yayınlarda “kadınlar mahfili” olarak adlandırılan kısmın tam olarak ne tür bir işleve sahip olduğu ortaya konabilmiş değildir. Kadınlara ait olduğu söylenen bu bölümler genelde ikinci bir kat olarak tasarlanmışlardır. Bu mahfillerin pek çoğuna geçişin harimin içinden olması ve harime bakan cephelerinde çoğu zaman kafes yerine korkuluklara yer verilmesi bu bölümlerin kadınlara mahsus olma ihtimalini azaltmaktadır. Yapılış amacı, ibadet mekânını genişletmek olan bu birimler yanlış bir adlandırmayla sadece kadınlara ait alanlar olarak kabul edilmiştir. Ancak İslam’ın ilk yıllarında kadınların camide erkeklerin arkasında namaz kıldığı ve daha sonra kadınlar için belirlenmiş alanların bulunması ve üst katlarda yapılan bazı mahfillerin harime bakan cephelerinin kafeslerle sınırlandırılması, kadınların camide ibadet edebildiklerinin bir göstergesi kabul edilmelidir. Bununla birlikte bu alanlara verilen “kadınlar mahfili” isminin yerine biz bu çalışmada daha kapsayıcı bir ifade olarak “ikinci kat mahfilleri” terimini kullanmayı uygun bulduk.

¹¹ Divriği Kale Camisi (1180-81) ile başlayan geleneğin Konya Alâeddin Camisi (1220), Divriği Ulu Camisi (1228-29), Niğde Alâeddin Camisi (1223), Beyşehir Eşrefoğlu Camisi (1297-99), Hasankeyf Ulu Camisi (12. yüzyılın ortasında yapılan cami, son şeklini 1394’de almıştır) ve Aksaray Ulu Camisinde (1408-1409) de devam ettirildiğini söylemek mümkündür. Ancak bu yapılardaki bey mahfillerinin sadece birkaç tanesi -pek çok onarımlarla- günümüze ulaşabilmiştir. Büyük bir kısmı ortadan kalkan ya da tamamıyla şekil değiştiren söz konusu örneklerden bir kaçının ise mevcut izlerden yola çıkılarak özgün durumunu tespit edilebilmek imkân dâhilindedir.

¹² Yavuz, A. Tükel, “Divriği Ulu Camisi Hünkâr Mahfeli Tonozu”, *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, (Der. Yılmaz Önge, İbrahim Ateş ve Sadi Bayram), Ankara, 1978, s. 143.

¹³ Tanman, “Mahfil”, s. 331.

¹⁴ Çam, *İslamda Sanat...*, s. 171.

2. KONYA CAMİLERİNDE MAHFİLLER:

2. 1- Hünkâr-Bey Mahfilleri:

Sultan ve maiyetinin ibadetine tahsis edilmiş olan hünkâr mahfili örneklerine; Konya'da Alâeddin (1116-1236) ve Selimiye (1567) camilerinde rastlanmaktadır.

Konya Alâeddin Camisi¹⁵ sultan mahfili caminin güneybatı köşesinde yer almaktadır (1. Foto). Güney ve batı beden duvarlarına dayalı olarak yapılan ve mihraba paralel iki ayak dizisiyle taşınan mahfilin ayakları, mahfil döşemesi hizasına kadar taş, üst tarafı ise tuğla malzemedен örülmüştür. Birbirine ve beden duvarlarına sivri kemerlerle bağlanan her iki ayak dizisinde de biri duvara dayalı ikisi serbest üçer ayak bulunmaktadır. 8.50x10.40 m. ölçülerindeki, harim zemininden 2.28 m. yüksekliğe yerleştirilmiş olan mahfile, caminin batı beden duvarına bitişik olarak yapılmış ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. İşlevini yitirmiş olan hünkâr mahfili çeşitli onarımlar geçirerek günümüze ulaşabilmiştir. Alâeddin Camisinde güneybatı köşeye yapılan hünkâr mahfili uygulaması¹⁶, Mimar Sinan'ın yaptığı camilerde yine güney cepheye dayalı olarak, fakat bu kez doğu tarafta yapılmaya başlanmış ve bu bir gelenek halini almıştır¹⁷.

Konya Selimiye Camisi'nde (1567) harimin kuzeyinde, zeminden 9.80 m. yüksekte yapılmış olan hünkâr-bey mahfili, 4.00x12.80 m ölçülerinde eyvan şeklinde harime açılmakta olup, ön cephesinde sade ahşap bir korkuluk yer almaktadır (2. Foto). Harimde kuzey beden duvarına dayalı olarak yapılmış olan hünkâr mahfili örnekleri sayıca pek fazla olmayıp, bu tür uygulamalar özellikle Bursa'da Yıldırım (1390), Yeşil (1413-20) ve Muradiye (1425-26) gibi zaviyeli-camilerde yaygınlık göstermektedir¹⁸. Merkezi kubbeli yapılarda ise Üsküdar Mihrimah Sultan (1548) ve Amasya 2. Bayezid (1447-1512) camilerinde yer alan hünkâr mahfilleri de Konya Selimiye Camisinde (1567) olduğu gibi harimin kuzeyinde oldukça yüksek bir kotta yapılmış örneklerdendir.

2. 2- Müezzin Mahfilleri:

Konya camilerindeki müstakil birimler olarak tasarlanmış müezzin mahfillerine Selimiye (1567), Şerafeddin (1636) ve Aziziye (1876) camileri olmak üzere üç yapıda rastlanmaktadır¹⁹:

¹⁵ Erdemir, Yaşar, *Konya Alâeddin Camii ve Türbeleri*, Konya, 2009.

¹⁶ Anadolu Selçukluları döneminden Beyşehir Eşrefoğlu (1297) ve Osmanlı döneminde Eyüp Sultan (1798-1800) camilerinde benzer konumlarda inşa edilmiş hünkâr mahfili örnekleri bulunmaktadır.

¹⁷ Güngör, İ. Hulusi, "Mimar Koca Sinan'ın Üç Büyük Camiinde Mekân-Strüktür İlişkileri", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, İstanbul, 1998, s. 137.

¹⁸ Bu birimlerin, merkezi mekâna bakış olanağı vermesi ve taç kapı üzerinde pencerelerinin olması en tipik özellikleridir. Bkz. Akın, Günkut, "Türk Mimarlığında Yükseltilmiş Mekân", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, Cilt: 1, Ankara, 1995, s. 47.

¹⁹ Çetinaslan, Mustafa, "A Research On The Muezzin Mahfills In Ottoman Period Mosques In Konya", BAR S2200 2011: SOMA 2009 Proceedings of the XIII Symposium on Mediterranean Archaeology, Selçuk University of Konya, Turkey 23-24 April 2009, Oxford, 2011, s. 131-136.

Konya Selimiye Camisi'nin (1567) merkezi kubbesini taşıyan dört büyük ayaktan güney batıdaki ayağa, kuzey doğudan bitişik olarak yapılmış olan müezzin mahfili, 3.85 x 3.85 metrelik kare bir alanı kaplamaktadır (1. Çizim). Yerden 2.60 m. yükseklikte yer alan mahfile ulaşım, kubbeyi taşıyan büyük ayağa kuzeyden bitişik bir merdivenle sağlanmaktadır. Merdivenin 1.70 m. yüksekliğine kadar devam eden ilk yedi basamağı taş malzemeden, bu yükseklikten sonrakiler ise ahşap malzemeden yapılmıştır.

Mahfil, ikisi kubbeyi taşıyan büyük ayağa dayalı, sekizi serbest kare biçimli toplam on mermer sütunla taşınmaktadır (3. Foto). Sütunların arasında ahşaptan yapılmış 0.50 m. yüksekliğinde sade korkuluklar, üst kısımda ise mermerden yapılmış konsollardan oluşan dekoratif Bursa kemerleri bulunmaktadır. Sütunların üzerinde üst bölümleri dışarı doğru taşan silmelere sahip mermer düz atkılar oturtulmuştur.

Çıkması ve kafesi bulunmayan mahfilin, üst bölümünde alttaki sütunların arasında kalan korkuluklarla aynı özellikte 0.50 m. yüksekliğinde ahşap korkuluk bulunmaktadır. Merdivenin olduğu kısımda kesintiye uğrayan korkuluk, bunun haricinde dört cepheyi dolaşmaktadır.

Mahfilin düz atkılar seviyesindeki döşemesinin altında kalan ahşap tavan, çıtalarla kare bölümlere ayrılmıştır. Günümüzde kahverengi boya ile boyanan tavanda başka bir süsleme görülmemektedir.

Müezzin mahfilinin harim içerisinde kubbeyi taşıyan ayaklardan birine dayalı olarak yapılması, klasik dönem Osmanlı mimarisinde sıklıkla karşımıza çıkan bir uygulamadır²⁰. İstanbul'da Süleymaniye (1550-57), Sultan Ahmet (1609-17) ve Fatih (1767-71) camilerinde benzer konumda yapılmış müezzin mahfilleri yer almaktadır.

Konya Şerafeddin Camisi müezzin mahfili, harimin üzerini örten ana kubbe taşıyan dört büyük ayaktan kuzeybatıdakine, güneydoğu yönden yaslanmaktadır (2. Çizim/4. Foto). Cami zemininden 3.45 m. yüksekte yapılmış olan müezzin mahfiline çıkış, büyük ayağın içerisinde yer alan bir merdivenle sağlanmaktadır. 4.10 x 4.10 m. ölçülerinde kare bir alan oluşturan mahfile kuzeyden 0.70 x 3.10 metrelik bir birim daha ilave edilerek genişletilmiştir.

Mahfil, kuzeybatı köşede ana ayağa, kuzeydoğu ve güneybatı köşelerde mihrap duvarı hariç harimi üç yönden kuşatan ikinci kat mahfiline destek olan sekizgen ayaklara ve güneydoğu köşede kare biçimli mermer bir sütuna oturmaktadır. Ayrıca güneyde sekizgen ayakla mermer sütun arasında kare biçimli ahşap bir dikme de mahfile destek olmaktadır²¹.

Ayakların arasına atılan ahşap kirişlerle, mahfil döşemesinin oturacağı ta-

²⁰ Çamay, Nil, *Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde Mahfiller*, (İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1989, s. 10-80.

²¹ Araştırmacılar, ahşap dikmenin mahfili desteklemek için sonradan ilave edilmiş olma olasılığı üzerinde durmaktadırlar. Bkz. Karpuz, Haşim, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri*: Konya, Cilt: 1, Ankara, 2009, s. 280.

şıyıcı sistem tamamlanmış ve mahfil döşemesini oluşturan kirişlerin uçları konsol şeklinde dışarı taşırılmıştır. Bu taşıyıcı sistemin üzeri döşeme tahtaları ile kaplanmış, alt yüzey ise alttan çakmalı tavan yapılarak kalemşi motifler ile bezenmiştir²². Mahfilin tüm cepheleri 0.50 m. yüksekliğinde sade ahşap bir korkulukla kuşatılmıştır.

Mahfilin alttan çakma tavanı, çitelerin oluşturduğu geometrik kompozisyonların arasına yerleştirilmiş zengin kalemşi süsleme ile kaplıdır²³. Kenarda kirişlerin sınırladığı alanda, çiçek ve kıvrık dallardan oluşan geniş bir bordür yer almaktadır. Kirişlerin arasında kalan yüzeylerde ise sekiz kollu çiçek motiflerine yer verilmiştir (5. Foto). Tavanda çitelerle oluşturulan kare ve çok kollu yıldızlardan oluşan bölümlerin arasında, merkezinde çarkıfeleklerin yer aldığı sekiz kollu yıldızlar ile bunların arasına yerleştirilmiş daha büyük ölçekli sekiz kollu yıldızlardan oluşan bir kompozisyon yer almakta ve bu kompozisyonlar kıvrık dallar arasına yerleştirilmiş çiçeklerden oluşan dar bir kuşakla sonlanmaktadır. Kahverengi, sarı ve kırmızı ağırlıklı olarak kullanılan renklerdir.

Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan İstanbul Şehzade (1543-48) ve Eminönü Yeni (1663) camilerinde benzer konumda ancak mermer malzeme ile yapılmış müezzin mahfilleri yer almaktadır.

Geç dönem Osmanlı mimarisinin Konya'daki en önemli yapısı olan Aziziye Camisi'ndeki (1876) müezzin mahfili, harimin kuzey giriş açıklığı üzerinde, kuzey beden duvarına dayalı olarak yapılmış olup, cami zemininden 4.85 m. yüksekliktedir (3. Çizim). Kuzeyde beden duvarına oturan mahfil, kible istikametinde birbirlerine ve kuzey beden duvarına yarım daire kemerlerle bağlanmış dört mermer sütuna oturmaktadır (4. Çizim). 2.75x8.00 m. ölçülerinde bir alanı kaplayan mahfile ulaşım kuzey giriş kapısının batısında, kuzey beden duvarı içerisine yerleştirilmiş merdivenle sağlanmaktadır.

Mahfili taşıyan sütunlar doğu batı istikametinde yarım daire kemerlerle birbirine bağlanmış, doğu ve batı uçtaki sütunlar, kuzey duvarda yer alan yarım silindirik biçimli ayaklara da yine yarım daire kemerlerle bağlanmıştır (6. Foto).

Mahfilin, ortadaki kemerinin üzerinde mihrap istikametinde taşıntı yapan yarım daire biçimli bir çıkması bulunmaktadır. Çıkmanın mahfilden taşıntı yapmaya başladığı alanda kırmızı renkli üç adet çiçeğin çevresinde altın yaldızla boyanmış geniş yaprakların yer aldığı alçıdan yapılmış yarım bir rozet yer almaktadır. Bu yarım rozetin arkasında mahfilin tavanında da benzer özelliklerde bir tavan göbeği yer almaktadır.

Mahfilin 0. 40 m. yüksekliğinde ve kuzey cephesi hariç tüm cepheleri dolaşan ahşap korkuluğu caminin genel karakterine uygun olarak "S" ve "C" kıvrım-

²² Baş, Ali - Ürekli, Bayram, "Konya Şerefeddin (Şerafeddin) Camii", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 13, Konya, 1999, s. 211.

²³ Barışta, Hatice Örcün, *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri*, Ankara, 2009, s. 449-451.

larından oluşmaktadır.

Aziziye Camisi (1876) müezzin mahfilinin önemli özelliklerinden birisi de kuzey duvarında yer alan yazı panosudur. Daire biçimli bir rozet içerisine celi-sülüs hatla yazılmış Bilal-i Habeşi “بلال حبشى” ismi, bu mahfilin müezzin mahfili olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır²⁴. İlk müezzin olan Bilal-i Habeşi'ye bir saygı ifadesi olarak görülen “*Bilal-i Habeşi*” ismi İstanbul 2. Bayezid (1500-06) ve Eminönü Yeni (1663) camileri gibi pek çok yapının müezzin mahfilinde görülen yaygın bir yazılı süsleme unsurudur.

2. 3- Harim İçerisinde Sadece Bir Seki Şeklindeki Mahfiller:

Maksure/Maksura²⁵ adı da verilen bu tür mahfiller genellikle harimin kuzey girişinin doğu ve batısında, kuzey duvara dayalı olarak ve yerden bir ya da birkaç basamak yükseltilmiş şekilde yapılmaktadırlar. Ancak, Konya camilerinin de bu gruba ait bir örnek tespit edilememiştir.

2. 4- Harim İçerisinde İkinci Kat Şeklinde Yapılan Mahfiller:

Türk-İslam mimarisinde özellikle küçük ölçekli cami ve mescitlerde en yaygın uygulama alanına sahip mahfil örnekleri bu grupta görülmektedir. Bu gruptaki mahfil örnekleri genellikle harimin kuzey tarafında, yerden 2.00-4.00 m. yükseltilmiş bir asma kat şeklinde yapılmakta ve harime açılan cepheleri kafes ya da korkulukla sınırlandırılmaktadır. Bu grup içerisinde yer alan örnekler, mihrap yönünde çıkmasının bulunup-bulunmaması durumuna göre alt gruplara ayrılabilir:

Karakayış Sarı (1841), Namık Paşa (1888), Hacı Hasan (1907), Çaybaşı Burhan Dede (1915), Kenan Dede Yanık (20. yüzyıl başları) ve Nuriye Camii (1925) camilerinde mahfiller, harimin kuzey cephesinde yer almakta ve mihrap istikametinde birer çıkmaları bulunmaktadır. Tamamı ahşap taşıyıcı sisteme sahip bu mahfiller genellikle sade tutulmuşlardır. Süsleme programları çıkmalarının alt yüzlerinde ve tavan yüzeylerinde toplanmıştır.

Bu grupta yer alan Hacı Hasan Camisi'nin²⁶ mahfili harimin kuzey tarafında yer almakta ve 12.55x5.90 m. ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır (5-6. Çizim). Zemin kotundan 4.05 m. yükseklikte yapılmış olan mahfil katı, doğu, batı ve kuzey yönlerde beden duvarlarına oturmakta; kible istikametinde ise ikisi tavana destek olan iki direk, bu direklerin kuzeyinde aynı hizada iki dikme ile doğu ve batı duvarlara dayalı iki dikme yardımıyla taşınmaktadır (7. Foto).

Mahfilin alt ve üst tavanı, çıtalarla üç bölüme ayrılmış ve her bir bölüm de-

²⁴ Çam, *İslamda Sanat...*, s. 544.

²⁵ İlk İslam topraklarında, camilerde etrafı alçak tahta parmaklıklarla ayrılmış olan yerler şeklinde yapılan maksureler, Osmanlı mimarlığında ise ikinci kat mahfillerinin altındaki etrafı parmaklıklarla çevrili sekileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, Cilt: 1-2, Ankara, 1997, s. 12).

²⁶ Önder, Mehmet, *Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kilavuz)*, Ankara, 1976, s. 209-210; Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara, 1998, s. 371-374.

ğışık geometrik kompozisyonlarla bezenmiştir. Mahfilin mihrap istikametinde 0.75 m. taşıntı yapan elips formlu bir çıkması bulunmaktadır. Çıkmanın alt kısmı merkezden çevreye doğru genişleyen çitalardan yapılmış bir kompozisyonla bezenmiştir. Çıkmanın ve ön cephenin tamamı 0.60 m. yüksekliğinde tornada çekilmiş ahşap korkuluklarla çevrilmiştir.

Harime tek cephesi ile açılan mahfil, önünde bir ön mekânı olan özgün bir ikinci kat mahfilidir.

Asmalı Hatıp Sultan²⁷ (1821), Şeref Şirin (1883), Keçeciler (1905) ve Şems (19. yüzyıl başları) camilerinin ikinci kat mahfilleri de harimin kuzey tarafında yer almaktadırlar; ancak bu mahfillerin mihrap istikametinde taşıntı yapan birer çıkmaları bulunmamaktadır. Bu grupta yer alan Konya Şerafeddin Camisinin (1636) ikinci kat mahfili ise sadece harimin kuzey tarafında değil, aynı zamanda doğu ve batı yönlerde de devam ederek, harimi mihrap yönü hariç üç yönden "U" şeklinde kuşatmaktadır²⁸. Tahtalı Camii (1927) mahfil katı da "L" planlı olarak yapılmış ve iki cephesi ile harime açılmaktadır. Asmalı Hatıp Sultan (1821) ve Şems (19. yüzyıl başları) camilerinin harime açılan cephelelerinde kafesler, diğer örneklerde ise korkuluklara yer verilmiştir.

Keçeciler Camisi²⁹ mahfili, ahşap malzemeden yapılmış olup, harimin kuzey tarafında 8.20x3.55 m. ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır (7. Çizim). Üç yönde beden duvarlarına yaslanan mahfil, kible istikametinde taş bir kaideye oturan ahşap bir direk taşınmaktadır (8. Foto). Mahfilin harim zemininden yüksekliği 2.40 metredir.

Harime tek cephesi ile açılan ve çıkması bulunmayan ikinci kat mahfili, oldukça iyi durumda olmakla birlikte mescidin terk edilmesi nedeniyle bakımsız durumdadır.

2. 5- Harim İçerisinde İki Katlı Olarak Yapılan Mahfiller (3. ve 4. grubun birlikte uygulanması ile yapılmış mahfiller):

Bu grubu oluşturan mahfiller, yukarıda tanımlanan iki grubun birlikte uygulanması ile oluşturulmuşlardır. Bu grupta, genellikle girişin iki yanında yerden hafifçe yükseltilmiş seki şeklinde mahfiller ve bu mahfillerin üzerinde ikinci bir kat oluşturacak şekilde mahfil katı yer almaktadır.

Bu gruptaki mahfillerde çıkması olan ve olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir:

Polatlar Hatıp (1870), Sahip Ata (1878), Amber Reis (1911), Ferid Paşa (20. yüzyıl başları) ve Nakıboğlu (1926) camilerinin mahfilleri harimin kuzey tarafında yer almakta ve birer çıkmaları bulunmaktadır. Polatlar Hatıp (1870) ve

²⁷ Çetinaslan, Mustafa, "Asmalı Hatıp Sultan Camii", Konya Ansiklopedisi, Cilt: 1, Konya, 2010, s. 381.

²⁸ Benzer bir uygulama Mimar Sinan tarafından inşa edilen İstanbul Kılıç Ali Paşa Camiinde de (1580) görülmektedir.

²⁹ Önder, *Mevlana Şehri Konya*, s. 253.

Nakipoğlu (1926) camilerinin harime açılan cephelerinde kafes, diğerlerinde korkuluklar yer almaktadır.

Polatlar Hatıp Camisi'nin harimin kuzey tarafında yer alan ikinci kat mahfil, 3.12x11.20 m. ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır (8. Çizim). Zemin kotundan 3.15 m. yükseklikte yer alan mahfil, kible istikametinde ikisi duvara dayalı dördü serbest altı ahşap direklerle taşınırken; doğu, batı ve kuzey yönlerde beden duvarına oturmaktadır.

Mahfilin güney cephesinin ortasında bir çıkma yer almakta ve çıkmanın alt bölümünün merkezinde yarım bir çarkıfelek bulunmaktadır (9. Foto). Bu çarkıfelektan dışarı doğru genişleyen çiteler, çıkmanın alt yüzünü kaplamaktadır. Bu çıkma mahfil tabanından 0.05 m. yüksek yapılarak, mahfilin diğer bölümünden ayrılmıştır. Mahfilin kible cephesi, mahfil tabanından tavana doğru 1.80 m. yüksekliğinde birbirine çapraz çakılan çitelerden yapılmış bir kafesle sınırlandırılmıştır. Yan sahnelerde üçer pano halinde yapılan kafes, orta sahnede sekiz pano halinde uygulanmıştır.

Bu ikinci kat mahfilinin altında, harim zemininden hafifçe yükseltilmiş; giriş açıklığının sağ ve solunda birer mahfil daha bulunmaktadır.

Bu grupta çıkması olmayan mahfiller ise Ovalıoğlu (1764), Köprübaşı Mustafa Ağa (1826-27), Mecidiye (1900), Gazezler (20. yüzyılın ilk yarısı), Sarı Yakup (20. yüzyılın ilk yarısı) ve Şeyh Ulema Çavuşoğlu (1945) camilerinde yer almaktadır. Bu grup içerisindeki örneklerin tamamında harime açılan cephelerde korkuluklara yer verilmiştir.

Köprübaşı Mustafa Ağa Camisi'nin (1826-27) ahşap malzemeden yapılmış mahfil katı, harimin üzerinde "U" şeklinde bir alanı kaplamaktadır. Doğru, batı ve kuzey beden duvarlarına tamamen oturan mahfil, güney duvarın doğu ve batı köşelere yakın bölümlerine kısmen oturmaktadır (9. Çizim). Harime bakan kısımlarda, harim üst örtüsünü taşıyan ahşap direkler tarafından taşınan mahfile, duvar kenarlarında yer alan dikmeler de destek olmaktadır. Harime üç cephesi ile açılan ve çıkması bulunmayan mahfilin altında giriş açıklığının iki yanında kuzey cephesi boyunca uzanan yerden bir basamak yükseltilmiş ve mihrap istikametinde ahşap korkulukla sınırlandırılmış alt kat mahfilini yer almaktadır.

Çıkması olmayan mahfil örneklerinden Gazezler Mescidi'nde (20. yüzyılın ilk çeyreği), Köprübaşı Mustafa Ağa Camisi'nde (1826-27) olduğu gibi "U" planlı; Ovalıoğlu (1764) ve Sarı Yakup camilerinde (20. yüzyılın ilk çeyreği) ise "L" planlı olarak yapılmış mahfiller bulunmaktadır. Şeyh Ulema Çavuşoğlu Camisi (1945) mahfilini harimin kuzey tarafında yer almakta ve tek cephesi ile harime açılmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

26 caminin incelendiği çalışmada farklı işlevlere sahip 28 mahfil tespit

edilmiş ve bu mahfillerin 4 farklı grup oluşturduğu saptanmıştır. Konya camilerinde 2 hünkâr-bey mahfili, 3 müezzin mahfili, 12 ikinci kat mahfili ve 11 seki ve ikinci kattan oluşan mahfil yer almaktadır.

Birçok mimari unsurun bir araya gelmesi ile oluşan mahfillerin başlıca bölümlerini; sütun-direk, giriş-kemer, döşeme, çıkma, kafes-korkuluk ve tavan şeklinde sıralayabiliriz. Bunun yanında mahfilin taşınmasına destek olan beden duvarları, mahfile ulaşımı sağlayan merdivenler ve mahfilin aydınlatılmasına yönelik olarak tasarlanan pencere uygulamaları ile mahfil bir bütün olarak dik-kat çekici bir mimari tasarım haline gelmektedir.

Konya camilerindeki mahfiller, farklı malzeme ve tekniklerle inşa edilmiş olup, en çok tercih edilen malzeme ahşaptır. Ahşap malzemenin tercih edilmesi, pek çok mahfilin yok olmasının ve şekil değiştirmesinin de en önemli bir sebebini oluşturmaktadır. Ahşap malzeme, taşıyıcı ve döşemelerde yaygın bir kullanıma sahip olmakla birlikte; aynı zamanda özellikle döşemealtı tavanlarında ve çıkmalarda dekoratif amaçlarla da kullanılabilmiştir. Ahşabın yanında taş ve mermer de mahfillerde tercih edilen malzemelerdendir. Özellikle müezzin mahfillerinde mermer malzemenin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Konya Sultan Selim Camisinde (1567) taşıyıcı sütunlarda ve dekoratif kemerlerde, Şerafeddin (1636) ve Aziziye (1876) camilerinde ise taşıyıcılarda mermer malzeme tercih edilmiştir. Konya camilerinde görülen ikinci kat mahfillerinde Şerafeddin Camisi (1636) haricinde bütün örneklerde ahşap malzeme tercih edilmiştir. Şerafeddin Camisinde (1636) ise kâgır malzemeye yer verilmiştir. Bu malzemelerin yanında camilerin ana yapı malzemesi konumunda olan taş, kerpiç ve tuğla malzeme, mahfillerin taşıyıcısı durumundaki duvarlarda kullanılmıştır. Demir malzeme, çivi ve kenet olarak mahfili oluşturan taşıyıcı sistemi bir arada tutmak için kullanılırken; alçı bir süsleme unsuru olarak duvar yüzeylerinde kullanılmıştır.

Mahfiller, gerek cami içerisindeki konumları, gerekse tasarımlarında seçilen malzeme ve süsleme unsurları ile harim içerisinde önemleri vurgulanan birimlerdendir. Mahfillerde en yaygın süsleme unsurları, sütun-direk, çıkma, kafes-korkuluk, tavan ve çıkma gibi birimlerde toplanmaktadır. Özellikle alçı ve kalemşi, yaygın olarak uygulanan süsleme teknikleridir. Ancak, Konya camilerinde gördüğümüz mahfiller genellikle sadedir. Süsleme ahşap sütun başlıklarında, çitakarı olarak tavanlarda ve çıkma atları ile tavan göbeklerinde karşımıza çıkar. Bunun yanında Şerafeddin Camisi (1636) müezzin mahfili ve Şems Camisi (19. yüzyıl başları) mahfili, kalemşi süslemeleri ile dikkat çekmektedirler (10. Foto). Aziziye Camisi (1876) müezzin mahfili ise alçıdan yapılmış, barok-rokoko üsluptaki süslemeleri ve yazı panosu ile farklı bir örnektir.

İkinci kat mahfillerinde çıkması bulunan örneklerde harime açılan cephenin sınırlandırılmasında genellikle korkuluklar tercih edilirken; Nakipoğlu (1756) ve Sedirler Hatıp (1870) camilerinin mahfil katları bu konuda istisna teşkil etmektedirler. Bu yapılarda çitakarı olarak yapılmış kafes levhalarına yer verilmiştir.

Konya camilerindeki mahfillerin en önemli özelliği, Selçuklulardan başlayarak Cumhuriyet devrinin ilk yıllarına kadar kesintisiz bir süreç içerisinde takip edilebilmeleridir. Selçuklu döneminden kalma çok fazla özgün örnek olmamakla birlikte, tespit edilen örnekler bu alanda fikir edinebilmemize imkân vermektedir. Çalışmamızda, Selçuklu döneminde yapılmış olan özellikle küçük ölçekli mescitlerde mahfil uygulamasına yer verilmediği tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde inşa edilen cami ve mescitlerin büyük bir çoğunluğunda ise mahfiller bulunmaktadır. Ancak bu örneklerden bir kısmı tamamen ortadan kalkmış, bazıları ise yenilenerek günümüze ulaşabilmiştir.

Konya, Selçuklulardan kalan Alâeddin Camisi (1116-1236), Osmanlı Devletinin klasik ve geç dönemlerinden Selimiye (1567), Şerafeddin (1636) ve Aziziye (1876) gibi büyük ölçekli camilerin yanı sıra pek çok küçük ölçekli cami ve mescidin bulunduğu önemli bir mimari ve sanat merkezidir. Bu özelliğinden dolayı Konya'daki cami ve mescitler pek çok çalışmaya konu olmuş olmakla birlikte, yapı birimlerine ait ayrıntılı incelemeler henüz tamamlanmamıştır. Bu alandaki boşluğun bir bölümünü doldurmayı amaçlayan bu çalışmayla, harim içerisinde önemli bir birim olan mahfillerin tespiti yapılmıştır.

Türk mimari ve sanat eserleri üzerinde yapılan detay çalışmalarının artması ve bu çalışmalarda ortaya konulan veriler, Anadolu Türk sanatının zenginliklerini gözler önüne sermektedir. Ahşap malzemeden yapılan mahfiller, zamanla yok olmakta, yenilenmekte ya da şekil değişikliğine uğrayabilmektedirler. Bu çalışmamızda, Konya'da henüz varlığını korumakta olan mahfiller tespit edilmiş ve genel özellikleri ortaya konulmuştur.

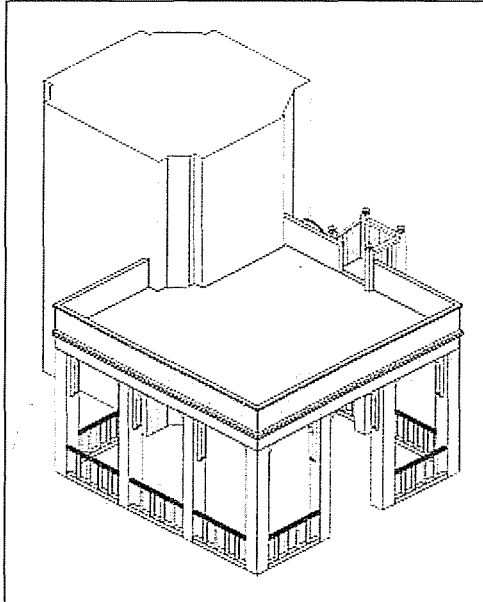
Sonuç olarak; Konya camilerindeki mahfiller, Anadolu Türk mimarisinin genel özelliklerini gösteren, belirli biçimlerin yoğun olarak uygulandığı dekorasyondan ziyade işlevin ön plana alındığı önemli mahfil örnekleridir.

Kaynaklar:

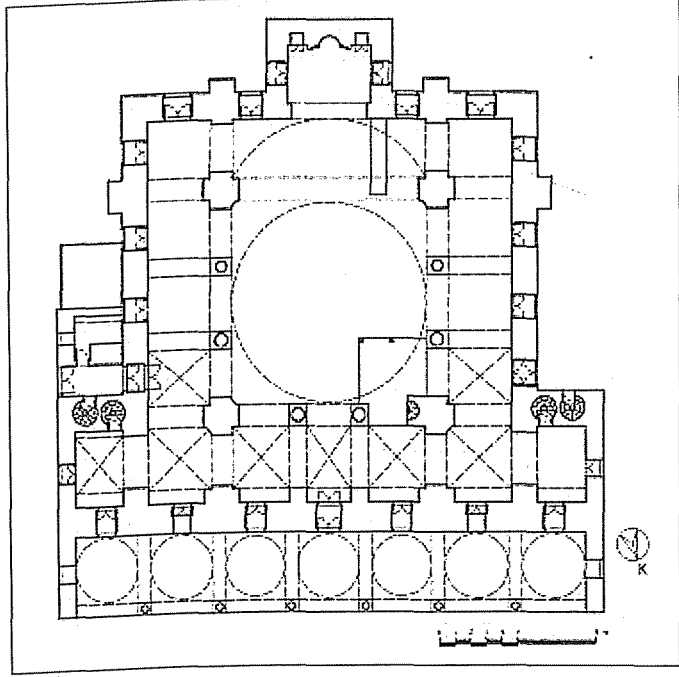
- » Akın, Günkut, "Edirne Selimiye Camii'ndeki Müezzin Mahfili Üzerine Düşünceler", Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu, Ankara, 1998, s. 27-38.
- » Akın, Günkut, "Türk Mimarlığında Yükseltmiş Mekân", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, Cilt: 1, Ankara, 1995, s. 47-54.
- » Anonim, "Mahfil", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, 1997, s. 1153.
- » Barışta, Hatice Örcün, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri, Ankara, 2009.
- » Baş, Ali - Ürekli, Bayram, "Konya Şerafeddin (Şerafeddin) Camii", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 13, Konya, 1999, s. 199-253.
- » Baş, Ali, "Konya'daki Osmanlı Camileri", *Osmanlı Döneminde Konya*, (Ed. Y. Küçükdağ), Konya, 2003, s. 251-276.
- » Batur, Selçuk, "Ondokuzuncu Yüzyılın Büyük Camilerinde Son Cemaat Yeri ve Hünkâr Mahfili Sorunu Üzerine", Anadolu Sanatı Araştırmaları, Cilt: 2, İstanbul, 1970, s. 97-112.
- » Bozkurt, Nebi-Küçükşacı Mustafa Sabri, "Mescid-Nebevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 29, Ankara, 2004, s. 281- 290.
- » Can, Yılmaz, İslamın Kutsal Mutsal Mabetleri, Kâbe, Mescidü'l Haram ve Mescidü'n Nebi, Samsun, 1995.
- » Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, Volume: I-II, New York, 1979.
- » Çam, Nusret, "Müezzin Mahfilleri ve Gaziantep Camilerinin Ahşap Müezzin Mahfilleri", IX. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi-Bildiriler (23-24 Eylül 1991 İstanbul), Cilt: 1, Ankara, 1995, s. 541-555.

- » Çam, Nusret, *İslamda Sanat Sanatta İslam*, Ankara, 1997.
- » Çamay, Nil, *Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Camilerinde Mahfiller*, (İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1989.
- » Çetinaslan, Mustafa, "A Research On The Muezzin Mahfils In Ottoman Period Mosques In Konya", BAR S2200 2011: SOMA 2009 Proceedings of the XIII Symposium on Mediterranean Archaeology, Selcuk University of Konya, Turkey 23-24 April 2009, Oxford, 2011, s. 131-136.
- » Çetinaslan, Mustafa, "Asmalı Hatıp Sultan Camii", *Konya Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Konya, 2010, s. 381.
- » Çetinaslan, Mustafa, *Konya Camilerinde Mahfiller*, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2005.
- » Erdemir, Yaşar, *Konya Alâeddin Camii ve Türbeleri*, Konya, 2009.
- » Grabar, Oleg, *İslam Sanatının Oluşumu*, (Çev. N. Yavuz), İstanbul, 1998.
- » Güngör, İ. Hulusi, "Mimar Koca Sinan'ın Üç Büyük Camiinde Mekân-Strüktür İlişkileri", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İstanbul, 1998, s. 135-167.
- » İbni Haldun, *Mukaddime*, (Çev. Süleyman Uludağ), Cilt: 1, İstanbul, 1982.
- » Karpuz, Haşim, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Konya*, Cilt: 1, Ankara, 2009.
- » Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Ankara, 1997.
- » Muhammed Abdülhay el-Kettani, 1993, *Et-Terâtibü'l İdâriye, Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, (Çev. A. Özel), Cilt: 3, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- » Önder, Mehmet, *Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)*, Ankara, 1976.
- » Önge, Yılmaz, "Divriği Ulu Camii'nin Hünkâr Mahfeli", *Önasya*, Sayı: 49, Ankara, 1969, s. 8-9, 20.
- » Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, Cilt: 1-2, Ankara, 1997.
- » Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul, 1983.
- » Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul, 1986.
- » Sudalı, Muzaffer, *Hünkâr Mahfilleri*, İstanbul, 1958.
- » Tanman, M. Baha, "Mahfil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, Ankara, 2003, s. 331-333.
- » Yavuz, A. Tükel, "Divriği Ulu Camisi Hünkâr Mahfeli Tonozu", *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, (Der. Yılmaz Önge, İbrahim. Ateş ve Sadi Bayram), Ankara, 1978, s.
- » Yetkin, Şerare, "Bursa Yeşil Camii'nin Hünkâr Mahfelindeki Çiniden Zemin Döşemesi", Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı, Konya, 1993, s. 98-102.

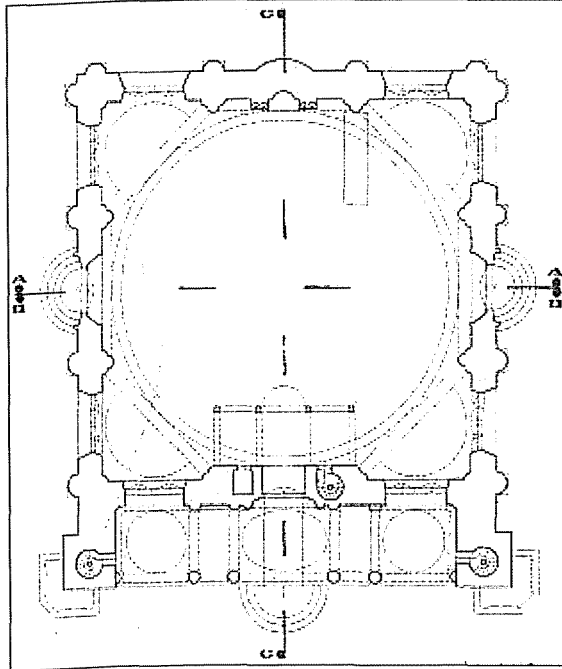
ÇİZİMLER

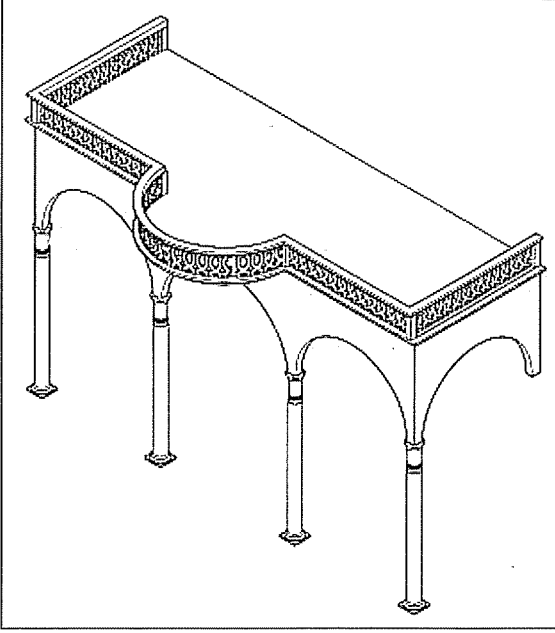
1. Çizim: Konya Selimiye Camisi, müezzın mahfilinin izometrik çizimi.

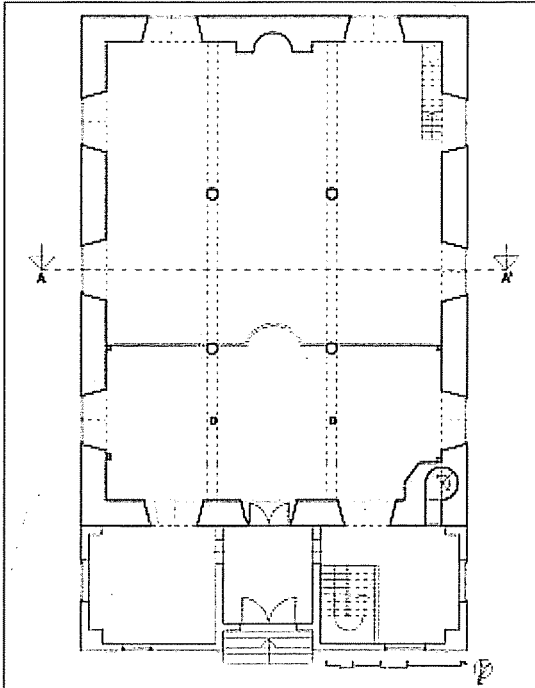
2. Çizim: Konya Şerafeddin Camii planı (Kunt'tan).

3. Çizim: Konya Aziziye Camisi planı (Bulut'tan).

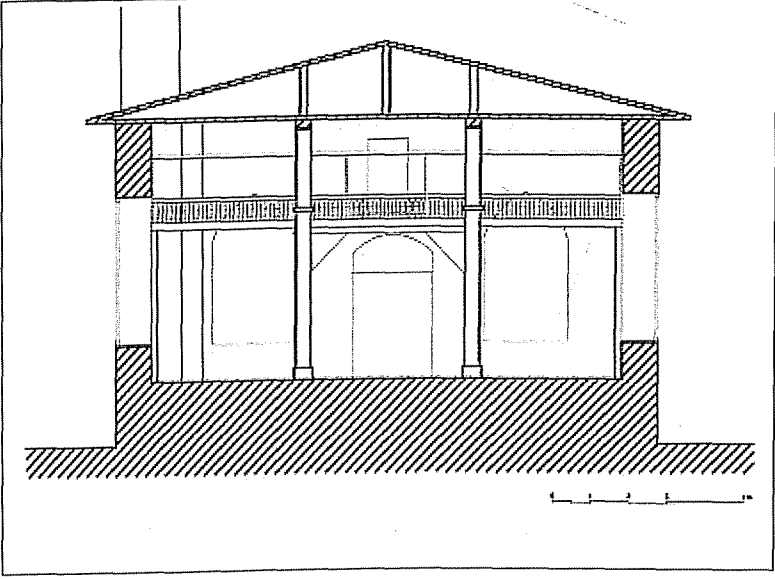

4. Çizim: Konya Aziziye Camisi müezzın mahfilinin izometrik çizimi.

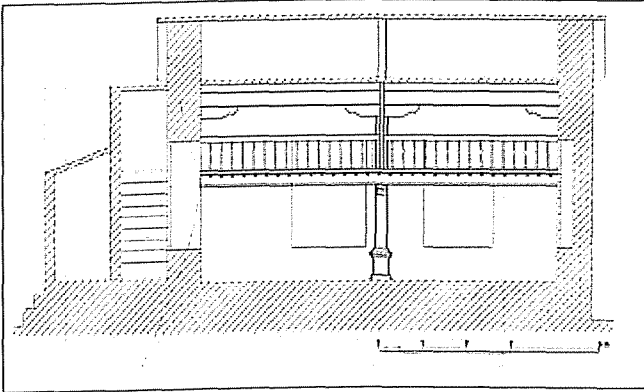
5. Çizim: Konya Hacı Hasan Camisi planı.

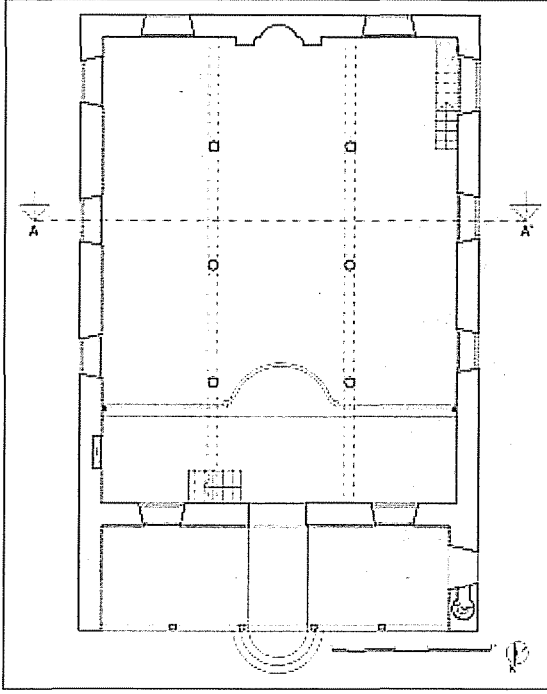

6. Çizim: Konya Hacı Hasan Camisi kesiti.

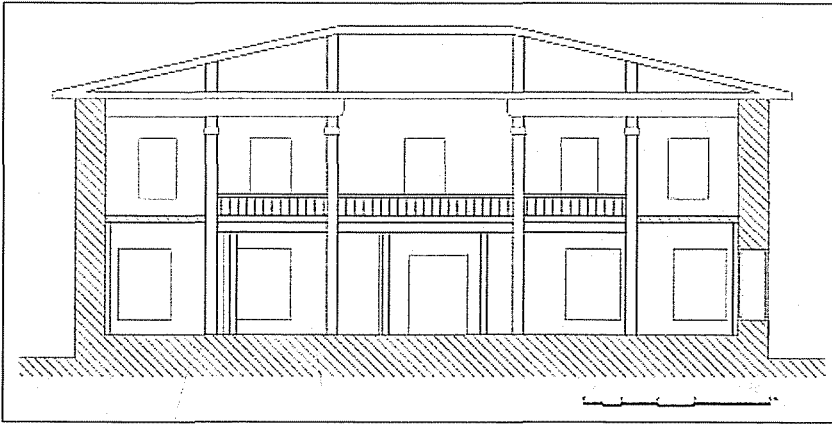
i
S
T
E
M
20/2012

7. Çizim: Konya Keçeciler Camisi kesiti.

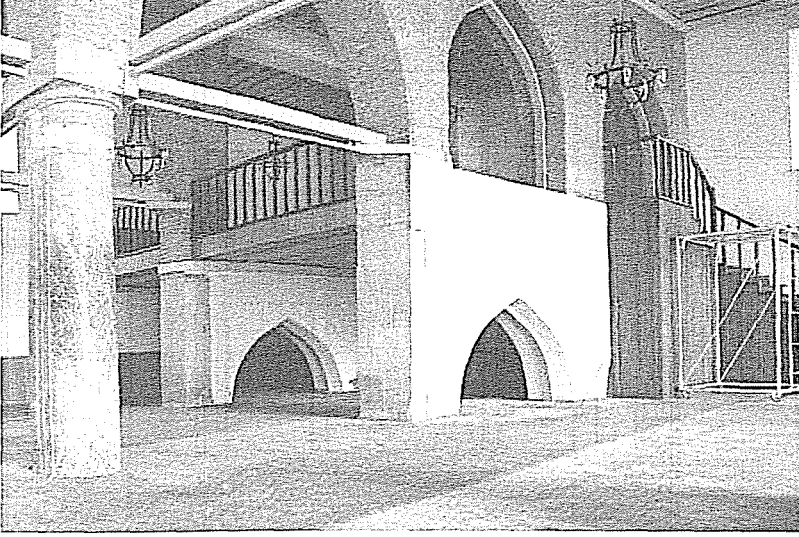

8. Çizim: Konya Polatlar Hatip Camisi planı.

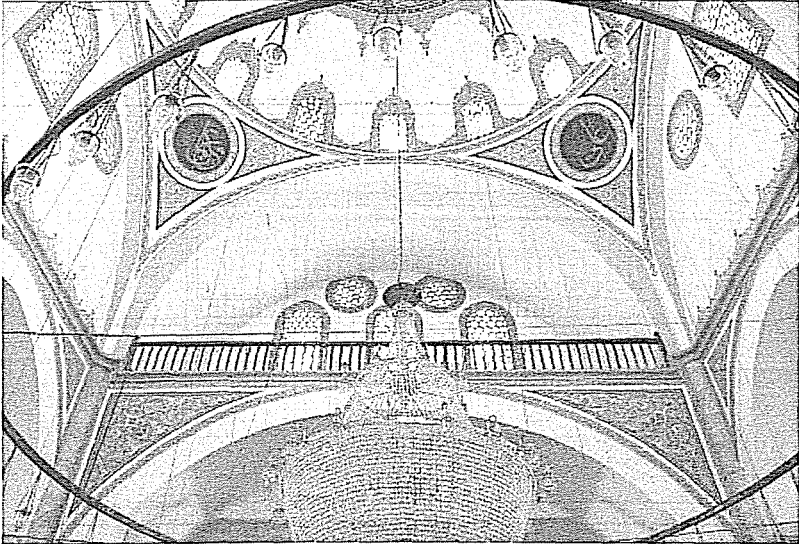

9. Çizim: Konya Köprübaşı Mustafa Ağa Camisi kesiti.

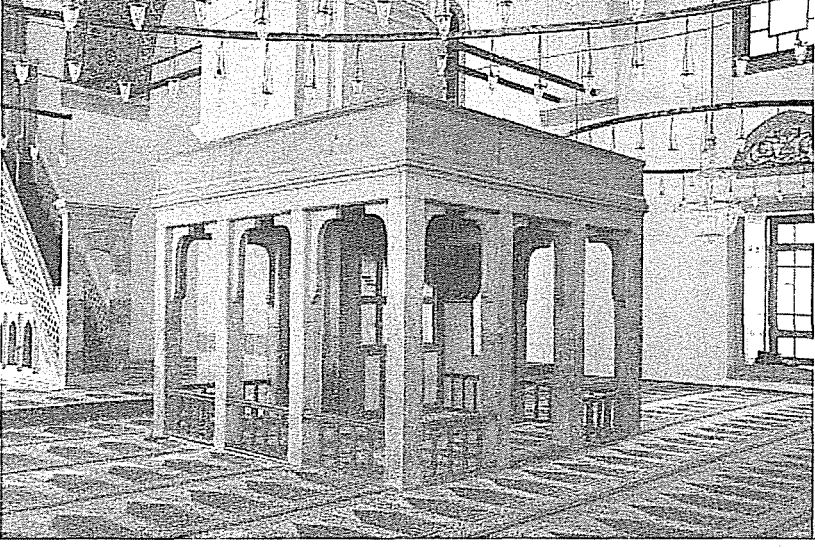
FOTOĞRAFLAR

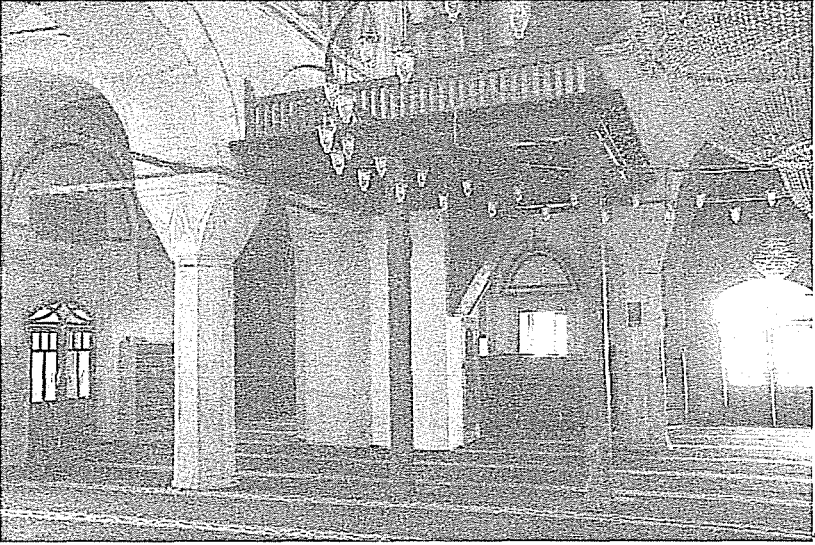
1. Fotoğraf: Konya Alâeddin Camisi, sultan mahfilinin genel görünüşü.

2. Fotoğraf: Konya Selimiye Camisi Hünkâr-Bey mahfilinin genel görünüşü.

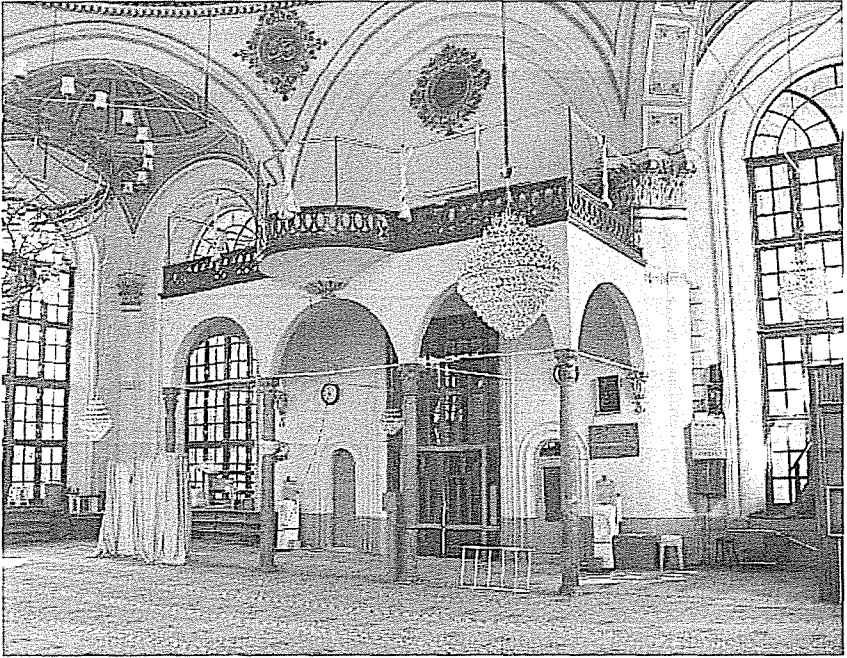
Fotoğraf: Konya Selimiye Camisi müezzin mahfilinin genel görünüşü.

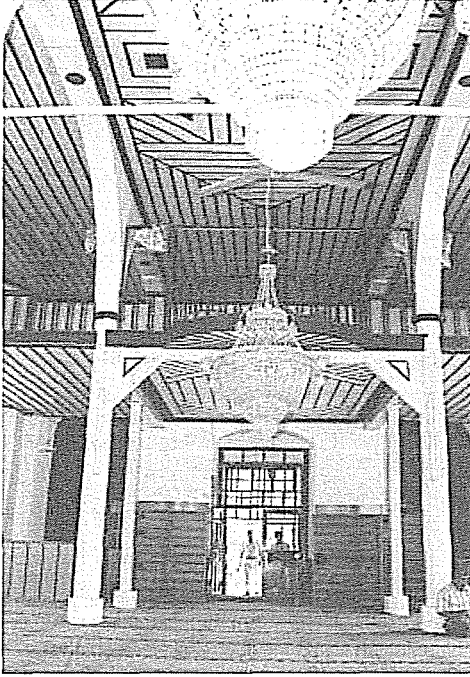
Fotoğraf: Konya Şerafeddin Camisi müezzin mahfilinin genel görünüşü.

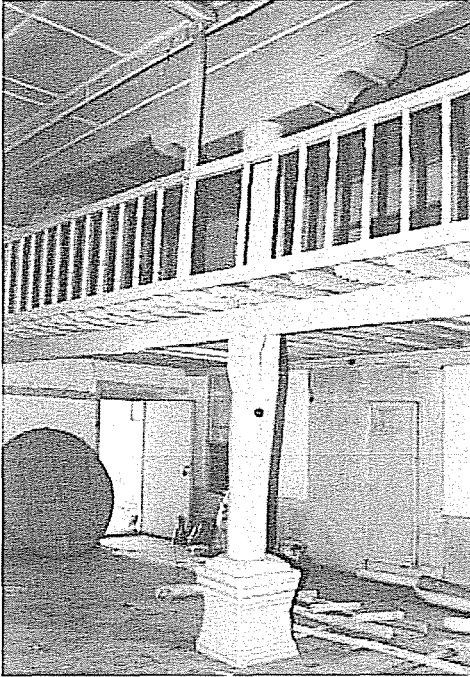
5. Fotoğraf: Konya Şerafeddin Camisi müezzin mahfilinden detay.

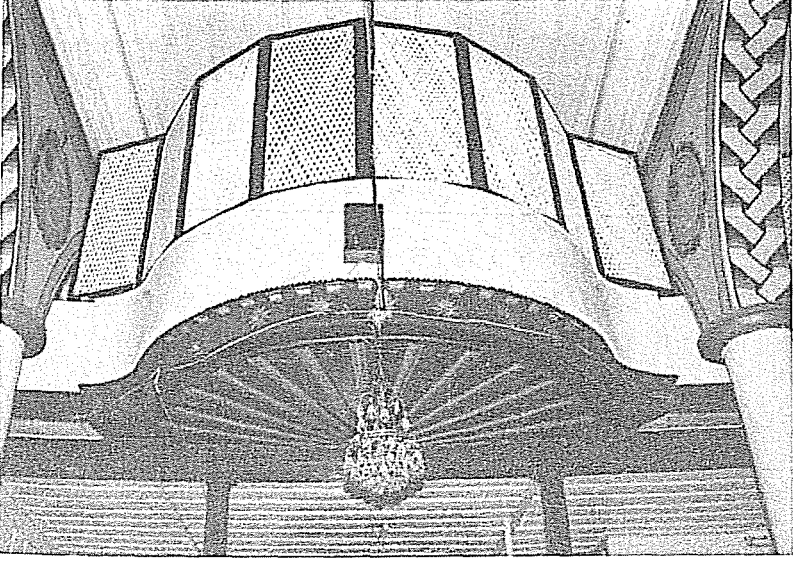
6. Fotoğraf: Konya Aziziye Camisi müezzin mahfilinin genel görünüşü.

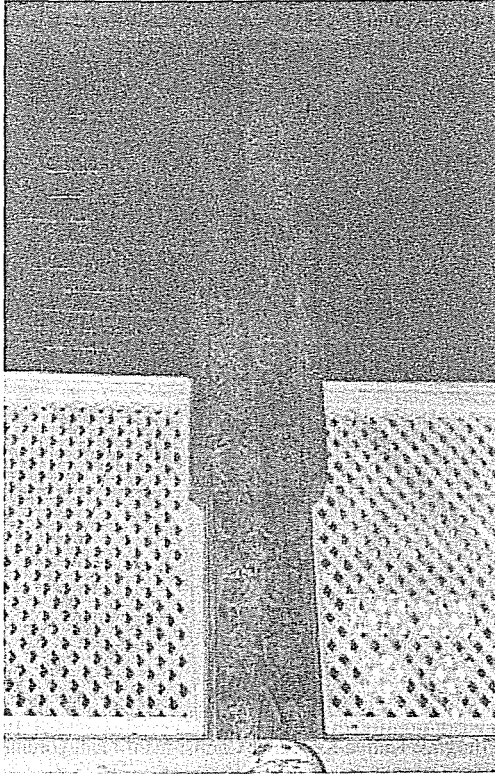
7. Fotoğraf: Konya Hacı Hasan Camisi mahfil katının görünüşü.

8. Fotoğraf: Konya Keçeciler Camisi mahfil katı görünüşü.

9. Fotoğraf: Konya Polatlar Hatip Camisi mahfil çıkmasının (köşk) görünüşü.

10. Fotoğraf Konya Şems Camisi mahfil taşıyıcılarından detay.